

Шкільне еколого-туристичне агентство «Meridian» як інноваційний підхід у роботі з молоддю в позанавчальний час

Автор: Козлов Олександр Леонідович

З М І С Т

ВСТУП	4
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОБОТИ З МОЛОДДЮ В ПОЗНАВЧАЛЬНИЙ ЧАС	
1.1. Проблема роботи з молоддю в позанавчальний час в психолого-педагогічній літературі	6
1.2. Туризм як форма організації учнівської молоді в позанавчальний час з метою дослідження культурної і природної спадщини українського народу	9
1.3. Модель школяра-туриста-дослідника культурної і природної спадщини українського народу.....	15
РОЗДІЛ II. РЕАЛІЗАЦІЯ МОДЕЛІ ШКОЛЯРА-ТУРИСТА-ДОСЛІДНИКА КУЛЬТУРНОЇ І ПРИРОДНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ	
2.1. Програмово-методичне забезпечення роботи шкільного еколого-туристичного агентства «Meridian».....	22
2.2. Технологія Blogger як засіб формування контенту шкільного еколого-туристичного агентства «Meridian».....	49
ВИСНОВКИ.....	55
ДОДАТКИ	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	93

ВСТУП

Завдання загальноосвітньої школи полягає в тому, щоб не тільки збагатити пам'ять учнів знаннями, а й формувати глибокі та стійкі пізнавальні інтереси. Свої завдання школа може вирішувати тим успішніше, чим більше в навчально-виховній роботі будуть враховуватися індивідуальні особливості, нахили та пізнавальні інтереси дітей до того чи іншого виду діяльності. Шкільна програма, хоч би як вона відповідала викликам сьогодення, не може дати повного обсягу знань, не встигає за новими науковими відкриттями. Заповнити цю прогалину покликана система різноманітної за змістом і формою позакласної, позашкільної та позанавчальної роботи.

Позакласна і позашкільна робота є також необхідною ланкою і в єдиній системі виховання школярів. У позаурочний час продовжується цілеспрямована робота з морального і розумового виховання школярів. Діти розширюють і поглиблюють свої уявлення про розвиток природи, суспільства, науки і техніки, довідуються більше про своє рідне місто чи село, про свою Батьківщину, про весь величезний світ. Величезні можливості мають позаурочні заняття для розвитку допитливості, спостережливості і творчої самостійності учнів. Заняття в гуртках і клубах, екскурсії, конкурси і вікторини, завдання з позакласного читання, практичні роботи будять у школярів допитливість, інтерес до знань, до життя і праці. Позашкільна педагогіка - це педагогіка виховання вільної дитини, яка будується на основі принципів творчості та добровільності.

Однак, як засвідчують спостереження, проведені в школі, позакласній та позашкільній роботі ще не приділяється достойної уваги. Цією роботою охоплена незначна кількість школярів. У багатьох випадках діяльність педагогів у цьому напрямку має формальний характер.

Таким чином, виникає проблема: **які педагогічні умови необхідні для формування та розвитку школяра-туриста-дослідника культурної і природної спадщини українського народу.**

Виходячи із проблеми, перед нами виникли завдання:

1. На основі аналізу психолого-педагогічної та методичної літератури розкрити теоретичні аспекти організації позакласної та позашкільної роботи в школі.
2. Розробити модель формування та розвитку школяра-туриста-дослідника закладу «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 14 Вінницької міської ради».
3. Реалізувати модель формування та розвитку школяра-туриста-дослідника шляхом організації шкільного еколого-туристичного агентства.
4. Розробити навчально-методичне та інформаційно-комунікаційне забезпечення для роботи з формування та розвитку школяра-туриста-дослідника у шкільному еколого-туристичному агентстві.

Дане дослідження відповідає вимогам Основних орієнтирів виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України, затверджених наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 31.10.2011 року № 1243. [Інструкції щодо організації та проведення туристських спортивних походів з учнівською та студентською молоддю; Інструкції щодо організації та проведення екскурсій і подорожей з учнівською та студентською молоддю; Положенню про туристські маршрутно-кваліфікаційні комісії навчальних закладів](#), затверджених наказом Міністерства освіти і науки України 02.10.2014 № 1124 «Про затвердження нормативно-правових актів, які регламентують порядок організації туристсько-краєзнавчої роботи».

Метою дослідження є висвітлення досвіду роботи закладу «Загальноосвітня школа І - ІІІ ступенів № 14 Вінницької міської ради» щодо організації системи роботи та педагогічного керівництва шкільним еколого-туристичним агентством «Meridian», як з осередком формування школяра-туриста-дослідника, запропонувати навчально-методичне забезпечення та матеріали щодо організації роботи еколого-туристичного агентства на базі загальноосвітнього навчального закладу.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОБОТИ З МОЛОДДЮ В ПОЗНАВЧАЛЬНИЙ ЧАС

1.1 Проблема роботи з молоддю в позанавчальний час в психолого-педагогічній теорії.

Модернізація національної системи освіти здійснюється сьогодні у контексті оновлення загальноєвропейських і світових гуманістичних технологій. Ці зміни стосуються створення нових освітньо-виховних моделей, перегляду змісту навчально-дидактичних матеріалів, форм і методів навчання й виховання молодого покоління. Набуття молоддю знань, інтелектуальних умінь і навичок, їх трансформації у досвід пізнання навколишнього світу, пошук свого місця в ньому стають можливими за умови обґрунтування і розробки сучасних методологічних основ освіти і виховання учнів.

Розв'язання цієї проблеми особливо актуалізується в контексті визначення теоретичних засад розвитку

освіти і виховання учнів у вільний від навчання в загальноосвітній школі. Саме тому важливими є актуалізація та розгляд філософсько-культурологічного, соціально-педагогічного і психолого-педагогічного аспектів як методологічної основи позакласної, позашкільної позанавчальної освіти і виховання учнів.

З огляду на це, на думку І.Д. Беха [6, 2], формування пізнавальних умінь і навичок є «...соціокультурною основою перетворення внутрішніх можливостей особистості у дійсність, регулятором здійснюваних нею вчинків і духовно моральної поведінки та діяльності в цілому».

Проблеми пізнання природи матеріального світу і відображення його в свідомості особистості частково охарактеризовані у психологічних працях Л.С. Виготського, який теоретично обґрунтував і розробив концепцію взаємовідношення мислення і мови. С.Л. Рубінштейн [93,10-13], досліджуючи цю проблему, виокремив та науково обґрунтував психологічний аспект виникнення відчуттів під впливом речей та подій на органи відчуття. Отже, всі зовнішні дії знаходять своє відображення у внутрішніх властивостях того тіла, на яке спрямовується така дія. На підставі цього С.Л. Рубінштейн [93,10-13] трактував пізнавальну діяльність особистості як результативний прояв образу предмета чи явища, наслідок поведінки і діяльності особистості на навколишній світ.

Традиційно впродовж багатьох десятиліть основою суспільно-історичного пізнання людиною дійсності визнавався шлях від живого споглядання до абстрактного мислення і від нього - до практики. Ці три етапи пізнання людиною (у нашому контексті дитиною) дійсності, і, зокрема, у процесі навчання та виховання та в позанавчальній діяльності, враховуючи її специфіку, завжди перебувають у досить складних взаємозв'язках і взаємозалежностях.

У позакласному та позашкільному навчально-виховному процесі позашкільних навчальних закладів охарактеризований вище шлях пізнання об'єктів і явищ навколишнього середовища є найбільш ефективним саме під час проведення практичних занять, дослідницької діяльності, конкретної суспільної корисної, масової, природоохоронної роботи, конструюванні і моделюванні соціоприродних та технічних систем і моделей, моніторингу довкілля тощо. Тим самим особистість впритул наближається до розкриття внутрішньої сутності об'єктів і тих процесів, які протікають у межах навколишнього середовища.

Водночас набуті системні теоретичні знання учнів хоча і відіграють важливе значення у становленні особистості в соціокультурному середовищі, однак без застосування їх на практиці «є лише примарним багажем, який не має ні особистісної, а тим паче, соціальної значущості».

У свідомості дитини має сформуватися стійке уявлення про необхідність дотримання цінностей особистості. Суттєва роль, як стверджує І.Д. Бех [9, 173], у набутті вихованцем особистісного смислу пропонованої моральної норми належить так званим образам-враженням, які залишають незабутній слід у пам'яті.

Активне світосприйняття, на якому акцентує увагу І.Д. Бех [9, 191], має набувати у самосвідомості вихованця особистісного смислу, інакше воно втрачає моральну цінність. Тому завдання вихователя полягає в тому, щоб сформувати людину зі стійким прагненням до діяльності – діяльності свідомої, творчої, а не пасивного спостерігача.

Проблемі ефективної організації позакласної та позашкільної роботи зі школярами присвячено чимало наукових досліджень. До цієї теми зверталися такі видатні вітчизняні педагоги, як К. Ушинський, О. Духнович, С. Русова, Г. Ващенко, В. Сухомлинський. Різні сторони даної проблеми розглядають сучасні вчені В. Вербицький, О. Верещак, І. Вороніна, Н. Ганнусенко, О. Зотова, Л. Ковбасенко, І. Мартинюк, Р. Науменко, Т. Пустовіт, Т. Сущенко та ін. У дослідженнях І. Беха, Л. Божович, Л. Виготського, А. Леонтьєва, С. Рубінштейна висвітлюються психологічні аспекти навчання й виховання учнів.

Теоретико-методологічні основи позанавчальної роботи у школі ґрунтуються на педагогічній спадщині А.С. Макаренка, К.Д. Ушинського, В.О. Сухомлинського, С. Русової та наукових працях І.Д. Беха, Т.І. Сущенко, Г.П. Пустовіта, В.В. Рибалки, В.В. Вербицького, С.О. Сисоевої та інших.

В.О. Сухомлинський був глибоко переконаний, що можливості для всебічного розвитку школярів у позаурочний час дуже широкі, а здібності і схильності дітей – різнобічні. «Різноманітні види праці, з якими зустрічається дитина, це своєрідні... магніти різної сили, які притягують чутливу стрілку компаса, що вказує дитині її шлях. Чим сильніший магніт, чим цікавіша праця, до якої залучається дитина, тим

яскравіше розкриваються її здібності, нахили і покликання саме до цієї праці» [100, 384].

Позанавчальна робота, її основні принципи, мета, зміст визначені законодавчими та нормативними актами, що регламентують роботу позашкільних закладів освіти.

У Конституції України зазначено, що Основний закон держави відповідає міжнародно-правовим нормам у сфері захисту прав людини, дитини. Зокрема, у статті 53 визначено: «Держава забезпечує розвиток... позашкільної освіти. Статті 3, 5, 9, 25, 38, 39 Закону України «Про освіту» в редакції від 23.03.1996 року розвивають право дитини на освіту, творчий розвиток, становлення позашкільної освіти як ланки безперервної освіти. Відповідно до Закону України «Про загальну середню освіту» позашкільні заклади віднесені до системи як «навчальні заклади для виховання дітей та задоволення їх потреб у додаткових змаганнях, знаннях та навичках за інтересами (наукових, технічних, художньо-естетичних тощо)». Прийняття закону «Про освіту» (нова редакція), Закону України «Про позашкільну освіту» суттєво змінили місце та роль позашкільної освіти в структурі загальної.

В «Концепції національного виховання» (2009 р.) визначено основні завдання позанавчальної роботи. Прийнятий Верховною Радою України у червні 2000 року Закон України «Про позашкільну освіту» визначає державну політику у сфері позашкільної освіти, її правові, соціально-економічні, а також організаційні, освітні, виховні умови для одержання дітьми та молоддю позашкільної освіти. Сучасне законодавство України враховує необхідність забезпечення умов для розвитку творчих інтересів дітей та молоді. Цей принцип є основним у Основних орієнтирах виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів, затверджених наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 31.10.2011 року № 1243. Зміст позанавчальної роботи ґрунтується на засадах особистісних замовлення дітей і їх батьків. Ці замовлення постійно розвиваються, варіюються, в чому і простежується безперервна динамічність цієї ланки роботи, її нестандартність та варіативність.

Серед основних напрямів організації позанавчальної роботи об'єктами даного дослідження автори виділили два напрями організації позанавчальної роботи: це еколого-природничий та туристсько-краєзнавчий.

На нашу думку, вдалим поєднанням цих двох напрямів організації позанавчальної роботи в школі є туризм як форма організації учнівської молоді в позаурочний час та форма дослідження культурної і природної спадщини українського народу.

1.2. Туризм як форма організації учнівської молоді в позанавчальний час та форма дослідження культурної і природної спадщини українського народу.

Туризм походить від французького "tourisme" – прогулянка, подорож – подорожі у вільний час пов'язані з від'їздом за межі постійного проживання і один з видів активного відпочинку, який поєднує відновлення продуктивних сил людини з оздоровчими, пізнавальними, спортивними та культурними розважальними цілями.

У Законі України "Про туризм" 15 вересня 1995 року № 324/95-ВР, зі змінами від 15.01.2015 року наведено класифікацію видів туризму. Звісно що ця класифікація не розкриває усіх видів та напрямів туризму. Більш того, види туризму змішані за різними класифікаційними ознаками, наприклад: мета поїздки, спосіб пересування, вікова група та ін.

Туризм займає важливе місце у вихованні учнівської молоді в позанавчальний час. Туристська діяльність сприяє формуванню активної життєвої позиції в підростаючого покоління. Туризм – це засіб фізичного виховання й активного відпочинку дитини на природі. У туристських походах учні загартовують свій організм, зміцнюють здоров'я, розвивають витривалість, силу й інші фізичні якості, здобувають прикладні навички й уміння орієнтування на місцевості, подолання природних перешкод, самообслуговування. Особливі умови туристської діяльності сприяють вихованню моральних якостей особистості: взаємопідтримки, взаємодопомоги, організованості і дисципліни, принциповості, чуйності й уваги до товаришів, сміливості, стійкості і мужності, почуття боргу і відповідальності,

Основними формами туристської роботи є: заняття туристської секції, походи, подорожі, туристські зleti і

змагання.

Під час мандрівок і походів учні знайомляться з країною і її людьми, їх життям, національною культурою. Вони розширюють і поглиблюють знання в області ботаніки, зоології, геології, географії, метеорології, народознавства, астрономії, лісового господарства, історії культури і мистецтва. Туризм сприяє вивченню історії і формуванню світогляду, веде до зауваження і активного захисту природних багатств. Оскільки туристична діяльність проводиться в більшій мірі в колективі, коли один залежить від другого і в обов'язковому порядку вимагається тактовність, уважне ставлення один до одного, коли власні інтереси не можна ставити вище інтересів колективу, то все це представляє великі можливості для інтенсивного виховання в дусі колективізму і для формування таких цінних рис характеру, як впевненість в собі, здатність прийти на допомогу.

В загальних правилах туризму (мається на увазі піші походи) вказуються види подорожей, які можуть застосовуватися для класифікації туристів (табл.1.1).

Таблиця 1.1

Навантаження в поході для учнів різних вікових категорій

Вік в роках	Одноденний похід (км)	Багатоденний похід (км)	Швидкість (км/год)	Багаж (кг)
Діти 6-9	5-7	6-9	1-2	1-1,5
Діти 10-12	8-10	8-12	3	3
Діти 13-16	11-15	13-18	3-4	4

Одяг і спорудження туриста залежить від пори року, вимог туристичного маршруту, виду подорожі, виду ночівлі, тривалості походу і від способу вирішення перешкод, які виникають в дорозі. У залежності від мети, виду і завдання походу організатор повинен заздалегідь підібрати спорудження, скласти карту маршруту, взяти компас, аптечку, перелік туристичних баз, вказівних доріг, сигнальний свисток, кишеньковий ліхтарик.

Для організації відпочинку можна передбачити також спортивний інвентар, музичні інструменти та інше. Для транспортування власного спорудження найкраще підійде рюкзак.

Успіх туристичного походу залежить від багатьох різноманітних причин. До них відносяться: правильно спланований маршрут, достатня фізична та технічна підготовка туристів, оснащення групи відповідним спорядженням і харчуванням, виконання правил техніки безпеки, погодні умови тощо. Одним із важливих факторів успіху походу є нормальний психологічний клімат туристичної групи.

Похід буде вдалим в тому випадку, якщо він задовольнить сподівання та запити кожного учасника. Це пов'язано з тим, що в умовах походу влаштуванням побуту займаються всі учасники, а діти, в основному, не мають достатнього трудового досвіду і трудових навичок (табл.1.2).

Таблиця 1.2.

Сподівання учасників походу

I. Спортивні	1. Подолання природних перешкод: а) тактико-технічне, б) фізичне. 2. Подолання себе: а) моральне, б) фізичне. 3. Подолання суперників: а) пряме - змагання, б) непряме - спортивне зростання.
---------------------	---

II. Розважальні	1. Естетико-пізнавальні. 2. Романтичні. 3. Комунікативні (пошук спілкування). 4. Відволікання. 5. Цікавість.
III. Побутово-трудова	1. Комфортні умови відпочинку 2. Умови праці в поході

Сподівання учасника походу конкретизуються у прогнозі людини. Він складається з позитивних сподівань і побоювань, що ці сподівання не справдяться (табл. 1.3).

Таблиця 1.3.

Прогноз учасника походу

Учасник походу	
сподівається, що маршрут походу буде цікавим різноманітним достатньо важким, але посильним	побоюється, що маршрут походу може виявитися набридливим, одноманітним надмірно важким, або занадто простим
сподівається, що група буде дружною веселою мати спільні інтереси	побоюється, що група може виявитися конфліктною сумовитою роз'єднаною
сподівається, що керівник групи буде компетентним розсудливим, тактовним	побоюється, що керівник групи може виявитися некомпетентним, нерозсудливим, безтактним

Туристична діяльність насичена великою кількістю напружених ситуацій. Існує думка, що збільшення складності походу, кількості перешкод прямо пропорційна виникненню конфліктів у групі. В дійсності все залежить від підготовленості кожного туриста і групи в цілому до певних труднощів. Важливу роль у виникненні і розвитку конфліктів відіграє сформованість групи. Важливо своєчасно спрямовувати формування групи в потрібному напрямі, бо мікрогрупи, які створюються стихійно, будуть загрожувати розколом. При належному керівництві групою міжособистісні відносини стануть насиченішими і змістовнішими. Наступним рівнем формування групи є утворення діад і тріад, які здатні спільно вирішувати навіть складні завдання. Розвиток групи-конгломерату може привести і до небажаних наслідків, якщо її члени будуть прагнути перш за все до досягнення власних егоїстичних цілей, які завдають шкоду іншим.

Передумови виникнення конфліктів і конфліктної поведінки підлітків у туристичній діяльності обумовлюють основні напрямки профілактики такої поведінки. Як вже зазначалося, на розвиток конфліктної поведінки суттєвий вплив здійснюють наступні фактори: ступінь задоволення сподівань та прогнозу підлітка щодо туристичної діяльності взагалі та туристичного походу зокрема; сформованість колективу туристичної групи; туристичний та педагогічний досвід керівника, стиль його поведінки, а також знання вікових і особистісних особливостей підлітків.

Туристична діяльність має реальну унікальну можливість моделювати умови як природного, так і соціального середовища. Природа сама по собі здійснює благодійний вплив на особистість. При моделюванні умов туристичного походу, спрямованих на зниження конфліктної поведінки підлітків, рекомендується:

- підбирати складність природних перешкод, для подолання яких потрібні знання, вміння, навички на рівні зони найближчого розвитку підлітків;
- максимально використовувати естетичні можливості природи для створення емоційно-піднесеного

настрою;

- дбати про створення максимальних зручностей.

Процес підготовки походу має проходити на демократичних засадах, тим паче, що більшість питань спроможні вирішити самі діти. Планування маршруту, підбір особистого і групового спорядження, складання меню, визначення способів подолання складних ділянок тощо, проводиться з обговоренням всією групою. В туризмі, як в будь-якому колективному виді діяльності, результат може бути досягнуто тільки при спільних організованих умовах.

Важлива умова єдності дій – згуртованість групи. Для групи початківців, коли ще не сформувалися загальні цілі, єдині для всіх цінності і норми, вони залежить від двох факторів, які знаходяться в тісному взаємозв'язку. По-перше, це особисті властивості підлітків, які зібралися у групу: наскільки вони свідомі, дисципліновані, їх моральний стан. По-друге, відносини, які виникли між ними. Розрізняють два види взаємовідносин: "підліток - підліток" і "керівник - підліток" (перший вид - горизонтальний рівень, другий - вертикальний). Кожний з цих видів поділяється на формальний і неформальний.

Важливим фактором регулювання взаємовідносин в туристичній групі є приклад педагогів. В умовах туристичного походу керівник групи та його заступник весь час знаходяться серед дітей і їх дії, слова, вчинки чинять певний вплив на підлітків. Керівник групи, який користується авторитетом серед учнів, на їх погляд, завжди знає вихід з будь-якої складної ситуації, не зважаючи на його туристичний досвід.

Обов'язковою формою туризму є дослідження культурної і природної спадщини народу. Поняття культурної і природної спадщини формувалося протягом другої половини ХХ ст. і оформилось прийняттям у 1972 р. Конвенції ЮНЕСКО про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини. Станом на листопад 2008 р. у списку Світової спадщини знаходилося 878 об'єктів (зокрема 679 культурних, 174 природних і 25 змішаних) з 145 країн. Держави, на території яких розташовані об'єкти Світової спадщини, беруть на себе зобов'язання по їх збереженню. Від України до цієї кількості входять такі пам'ятки: культурні – "Софія Київська – Києво-Печерська лавра" (внесена у 1990 р.), ансамбль історичного центру Львів (1998 р.), об'єкт науково-культурної спадщини „Дуга Струве” (2005 р.); та природні – Одвічні букові ліси Карпат (2007 р.). Завдяки цим пам'яткам Україна є учасником престижного клубу 145 країн світу, чиї культурні або природні пам'ятки внесені до переліку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Крім того, до попереднього списку об'єктів, які можуть претендувати на включення до списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО включено наступні об'єкти:

- Історичний центр м. Чернігів;
- Культурний ландшафт та каньйон м. Кам'янець-Подільський (Хмельницька обл.);
- Канівський заповідник «Могила Тараса Шевченка» (м. Канів, Черкаська обл.);
- Національний біосферний заповідник «Асканія-Нова» (Херсонська обл.);
- Уманський дендрологічний парк «Софіївка» (Черкаська обл.);
- Археологічний комплекс «Кам'яна могила» (с. Мирне, Запорізька обл.);
- Миколаївська астрономічна обсерваторія (м. Миколаїв);
- Резиденція митрополитів Буковини (м. Чернівці);
- Астрономічні обсерваторії м. Київ, м. Одеса.

Отже, туризм є невід'ємною складовою рекреації, пов'язаною з дослідженням культурної і природної спадщини українського народу, доланням простору задля відпочинку, розваги, лікування або з будь-якою іншою метою, не пов'язаною з отриманням прибутку. Туризм виступає засобом комунікації та саморозвитку, підвищення рівня освіти та загальної культури шляхом ознайомлення з побутом, традиціями

та віруваннями, стилем та характером життя українського народу, з культурною спадщиною та перлинами природи.

1.3. Модель школяра-туриста-дослідника культурної і природної спадщини українського народу.

Модель школяра-туриста-дослідника складається з двох компонентів: шкільного та позашкільного середовища.

I. Шкільне середовища створюють:

- педагогічний колектив;
- учнівський колектив;
- батьківська громада;
- еколого-туристичне агентство «Meridian»;
- дитяче об'єднання «П'ятничанська Січ».

Педагогічний колектив. Вчитель пробуджує особистість у своєму учневі, його власне людяність, стаючи співтворцем його духу. Вчитель завжди індивідуально-неповторно будує взаємодію з учнем, вміє направляти кожен свою дію, вчинок, слово, жест не абстрактно-загальним властивостям особистості, що зростає, а конкретній, живій властивості учня відчувати, розуміти, оволодівати світом та своїм "Я".

Педагогічна взаємодія вчителя та учня завжди є тривалою в часі, оскільки є довгим шлях пізнання особистості, що формується, своєї індивідуальності та освоєння засобів виявлення себе у світі. Діяльність вчителя полягає не тільки у виявленні буттєвого потенціалу учня, а й у спрямуванні його до розвитку та здійснення, а не до згасання або заперечення свого покликання. Вчитель і учень — одне з найважливіших відношень і у навчальному процесі.

Головне завдання вчителя — навчити учня самостійно бачити проблеми, предмет свого діяння, самостійно розв'язувати ці проблеми та перетворювати (матеріально чи ідеально) обраний предмет. Поставити учня віч-на-віч із природою фактів — ось що головне у взаємодії "вчитель-учень". Так починаються самостійні кроки учня до власної творчої оригінальності, творчості, досягнення власної особистості.

Учнівський колектив. У процесі різних видів діяльності в дитячому колективі встановлюються міжособистісні зв'язки і взаємини. Висока виховна ефективність взаємин між особистістю і колективом досягається, якщо "це гуманні, людські взаємини між учнями, між вихователями і вихованцями, і на цій основі єдині поняття про добро і зло". Це сприяє формуванню гуманної людини, хорошого товариша, друга.

Виховний вплив колективу посилюється за розумного поєднання педагогічного керівництва зі створенням умов для вияву вихованцями самостійності, ініціативи, самодіяльності, якщо колектив дбає про утвердження відносин співпраці вчителя й учнів. У таких колективах ролі його учасників адекватні їх можливостям, контроль за їх діяльністю переростає у самоконтроль, а сам колектив терпляче ставиться до недоліків кожного. Важливо забезпечити своєчасне педагогічне втручання у формування стосунків між членами колективу, створення тимчасових об'єднань з переведенням до них вихованців, у яких не склалися нормальні стосунки в первинному колективі, змінюваність характеру і видів колективної діяльності, що дає змогу прилучати учнів до нових стосунків.

Батьківська громада. Сім'я є природним середовищем первинної соціалізації дитини, джерелом її матеріальної та емоційної підтримки, засобом збереження і передання культурних цінностей від покоління до покоління. Сімейне виховання має бути спрямоване на розвиток тіла, душі, розуму. Виховний вплив сім'ї зростає, якщо батьки цікавляться не лише навчанням, а й позанавчальною діяльністю своїх дітей. Дієвим чинником сімейного виховання є спільна трудова діяльність батьків і дітей. Ефективність навчально-виховної роботи забезпечується єдністю школи і сім'ї, якої досягають за постійної турботи

школи про підвищення рівня психолого-педагогічної обізнаності, педагогічної культури батьків.

Еколого-туристичне агентство «Meridian». Робота туристичного агентства «Meridian» сприяє загальному розвитку вихованців та розширенню їх світогляду шляхом залучення їх до різних видів туристсько-краєзнавчої екологічної діяльності, дає загальні уявлення про екологію, краєзнавство і туризм, їх значення для людини, методику проведення спостережень і досліджень стану природних об'єктів, організації і проведення спортивно-пізнавальних і пошукових подорожей, експедицій.

Благодійний фонд «Подільська громада»

Мала академія наук

Всеукраїнські і міжнародні конкурси

Обласний центр дитячо-юнацького туризму

Дитяче об'єднання «П'ятничанська Січ»

Педагогічний колектив

Учнівський колектив

Батьківська громада

Еколого-туристичне агентство «Meridian»

Шкільне середовище

Позашкільне середовище

Школяр-

турист-дослідник

ціннісно-сміслові компетенції

загальнокультурні компетенції

компетенції особистісного самовдосконалення

соціально-трудові компетенції

навчально-пізнавальні компетенції

інформаційні компетенції

комунікативні компетенції

фізично-оздоровчі компетенції

Вінницька обласна станція юних натуралістів

Туристичне агентство «Ionis»

Рис.1.1. Модель школяра-туриста-дослідника культурної і природної спадщини українського народу

Дитяче об'єднання «П'ятничанська Січ». Його діяльність спрямована на патріотичне виховання дітей у дусі загальнодержавних цінностей, козацьких традицій. Для досягнення цієї мети дитяче об'єднання виконує такі завдання: збереження суспільної злагоди та виховання в учнівської молоді загальнодержавних цінностей; формування моральних якостей, патріотизму, ініціативності, наполегливості; розвиток особистості, талантів, розумових та фізичних здібностей дитини; виховання поваги до національних цінностей, мови, культури та традицій; сприяння і всебічна підтримка здорового способу життя; зміцнення дружби між учнями.

II. Позашкільне середовище.

Позашкільне середовище складають:

- Вінницька обласна станція юних натуралістів;
- Мала академія наук;
- Вінницький обласний центр туризму, спорту, краєзнавства та екскурсій;
- всеукраїнські та міжнародні природничі конкурси;
- туристичне агентство «Ionis»;
- благодійний фонд «Подільська громада».

Вінницька обласна станція юних натуралістів. До найактуальніших проблем сьогодення, які торкаються кожного із нас, належать проблеми екології, проблеми збереження природних ресурсів. Саме позашкільний заклад еколого-натуралістичного спрямування найкраще і в повному обсязі допоможе дитині спілкуватися з природою, поринути в її таємниці, проникнути відповідальністю за її збереження. У 2013-2014 навчальному році Вінницьку обласну станцію юних натуралістів відвідувало 45 учнів нашої школи. На даний час гуртковою роботою даного закладу охоплені 62 учні школи.

Мала академія наук. Мала академія наук України здійснює освітню і наукову діяльність у позаурочний та позашкільний час. Результатом навчання учня в МАН є написання під керівництвом вчителя-предметника науково-дослідницької роботи, з якою учні виступають на наукових конференціях, колоквиумах (шкільних, міських, обласних), захищають під час конкурсу-захисту.

Вінницький обласний центр туризму, спорту, краєзнавства та екскурсій. Залучає школярів до участі у русі за збереження і примноження традицій, звичаїв, обрядів, проводить навчання організаторів туристсько-краєзнавчої роботи в школах і позашкільних закладах. Організовує і забезпечує проведення навчально-тематичних екскурсій маршрутами області та за її межами до історичних і пам'ятних місць України. Погоджує екскурсійні маршрути зорієнтовані на підвищення рівня громадянського виховання, розвиток патріотизму, дбайливого ставлення до навколишнього середовища, пам'яток історії і природи. Надає методично-інструктивні рекомендації для організації туристсько-краєзнавчої роботи керівникам

екскурсійних груп. Забезпечує страхування учнів від нещасних випадків в дорозі та під час екскурсії.

Всеукраїнські та міжнародні природничі конкурси. Участь у конкурсах дає можливість учням ще раз перевірити свої вміння, застосовувати знання на практиці, відчувати азарт змагання і радість успіху, можливість проявити себе та позмагатись зі своїми однолітками. Щорічно учні нашої школи беруть участь в Міжнародному інтерактивному конкурсі «Колосок». Конкурс проводиться з метою ефективної реалізації Державної цільової соціальної програми підвищення якості шкільної природничо-математичної освіти на період до 2015 року, з метою пошуку, підтримки талановитих школярів і популяризації природничих знань.

Туристичне агентство «Ionis». Надає транспортні послуги, допомагає з оформленням документів, забезпечує комфортабельне проживання та харчування юних туристів в різних куточках України. Надає консультації в розробці туристичних маршрутів, забезпечує туристичну групу кваліфікованими та ерудованими екскурсоводами.

Благодійний фонд «Подільська громада». Активізує громаду та об'єднує її зусилля для вирішення актуальних потреб, шляхом розвитку культури благодійності та реалізації благодійних програм на засадах рівноправного діалогу, відкритості та прозорості. Надає допомогу дитячим, молодіжним громадським організаціям, закладам освіти та медичним установам, спортивним та музичним школам, мешканцям міста та сільських територій, сприяє підняттю громадської свідомості та відповідальності за власне майбутнє.

III. Компетенції школяра-туриста-дослідника.

Розроблена модель формування школяра-туриста-дослідника реалізується через взаємодію шкільного еколого-туристичного агентства «Meridian», педагогічного та учнівського колективу, батьківської громади, дитячого об'єднання «П'ятничанська Січ», а також їх співпрацю з Вінницьким обласним центром туризму, спорту, краєзнавства та екскурсій, Вінницькою обласною станцією юних натуралістів, туристичним агентством «Ionis», Благодійним фондом «Подільська громада» спрямована на **формування ціннісно-сміислової, загальнокультурної, соціально-трудової, навчально-пізнавальної, інформаційної, комунікативної, фізично-оздоровчої компетенцій, а також компетенції особистісного самовдосконалення** школяра-туриста-дослідника.

Ціннісно-сміслова компетенція. Під час туристичних подорожей формуються ціннісні орієнтири учня, його здатність бачити і розуміти навколишній світ, орієнтуватися в ньому, усвідомлювати свою роль і призначення, вміти вибирати цільові та смислові установки для своїх дій і вчинків, приймати рішення. Від сформованості цієї компетенції залежить індивідуальна освітня траєкторія учня і програма його життєдіяльності в цілому.

Загальнокультурна компетенція. Відвідуючи визначні місця та музеї відбувається пізнання в галузі національної і загальнолюдської культури; духовно-моральні основи життя людини і людства, окремих народів; культурологічні основи сімейних, соціальних, суспільних явищ і традицій; роль науки та релігії в житті людини; компетенції у побутовій та культурно-дозвільній сфері, наприклад, володіння ефективними способами організації вільного часу. Сюди ж відноситься досвід освоєння учнем картини світу, що розширюється до культурологічного і загальнолюдського розуміння світу

Навчально-пізнавальна компетенція. Під час підведення підсумків, обговорення екскурсії, обробки зібраних матеріалів формується сукупність компетенцій учня в сфері самостійної пізнавальної діяльності, що включає елементи логічної, методологічної, загальнонавчальної діяльності. Сюди входять способи організації цілепокладання, планування, аналізу, рефлексії, самооцінки. По відношенню до досліджуваних об'єктів учень опановує креативними навичками: добуванням знань безпосередньо з навколишньої дійсності, володінням прийомами навчально-пізнавальних проблем, дій в нестандартних ситуаціях.

Інформаційна компетенція. Виконання доручень по наповненню веб-ресурса агентства, збору інформації. В учнів формуються навички діяльності по відношенню до інформації в навчальних предметах і освітніх областях, а також в навколишньому світі. Володіння сучасними засобами інформації (телевізор, магнітофон,

телефон, факс, комп'ютер, принтер, модем, копір і т.п.) і інформаційними технологіями (аудіо-відеозапис, електронна пошта, ЗМІ, Інтернет). Пошук, аналіз та відбір необхідної інформації, її перетворення, збереження та передача.

Комунікативні компетенції. Подорож дає можливість вибору способів взаємодії з оточуючими і віддаленими подіями і людьми; навички роботи в групі, колективі, володіння різними соціальними ролями. Учень отримує навичку представити себе, написати листа, анкети, заяву, поставити запитання, вести дискусію та ін.

Соціально-трудові компетенції. Розробляючи маршрут подорожі, формується вміння аналізувати ситуацію на ринку праці, діяти відповідно до особистої та громадської вигоди, володіти етикою трудових і цивільних взаємин.

Компетенції особистісного самовдосконалення. Подорожуючи, учень опиняється на певний час без батьківської опіки. Це дає можливість йому освоїти способи фізичного, духовного та інтелектуального саморозвитку, емоційної саморегуляції і самопідтримки. Учень опановує способи діяльності в власних інтересах і можливостях, що виражаються в його безперервному самопізнанні, розвитку необхідних сучасній людині особистісних якостей, формуванні психологічної грамотності, культури мислення і поведінки. До даних компетенцій відносяться правила особистої гігієни, турбота про власне здоров'я, статеву грамотність, внутрішня екологічна культура, способи безпечної життєдіяльності.

Отже, реалізація даної моделі є оптимальною педагогічною умовою для формування та розвитку школяра-туриста-дослідника культурної і природної спадщини українського народу.

РОЗДІЛ II. РЕАЛІЗАЦІЯ МОДЕЛІ ШКОЛЯРА-ТУРИСТА-ДОСЛІДНИКА КУЛЬТУРНОЇ І ПРИРОДНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

2.1. Програмово-методичне забезпечення роботи шкільного еколого-туристичного агентства «Meridian».

Туристсько-краєзнавча робота в школі проводиться відповідно до Закону України «Про позашкільну освіту», Указу Президента України №35 від 23.01.2001 року «Про заходи щодо підтримки краєзнавчого руху в Україні», Інструкції щодо організації та проведення туристських спортивних походів з учнівською та студентською молоддю; Положенню про туристські маршрутно-кваліфікаційні комісії навчальних закладів, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України 02.10.2014 № 1124 «Про затвердження нормативно-правових актів, які регламентують порядок організації туристсько-краєзнавчої роботи», Положення про рух учнівської молоді за збереження і примноження традицій, звичаїв, обрядів народу «Моя земля – земля моїх батьків».

На виконання наказу МОН України від 14.06.2010 року № 561 «Про Всеукраїнську експедицію учнівської та студентської молоді «Моя Батьківщина – Україна» у школі розроблені та затверджені наказом від 31.12.2010 року № 185 Заходи з упровадження Всеукраїнської експедиції учнівської та студентської молоді «Моя Батьківщина – Україна», затверджено відповідальних осіб з числа вчителів і керівників гуртків за конкретними напрямками діяльності в рамках експедиції: дослідницької, туристсько-краєзнавчої та еколого-натуралістичної роботи.

Спираючись на нормативні документи у 2014 році на базі закладу "Загальноосвітня школа I-III ступенів № 14 Вінницької міської ради" було засноване шкільне еколого-туристичне агентство «Meridian». У січні 2014 року була розроблена програма роботи шкільного еколого-туристичного агентства «Meridian» (автор вчитель географії Побережник Олег Сергійович) затверджена на засіданні педагогічної ради (Протокол № 1 від 05.01 2014 року).

ПРОГРАМА

шкільного еколого-туристичного агентства «Meridian»

Пояснювальна записка

В системі екологічної освіти і виховання підростаючого покоління особливо важливими є форми і методи, які сприяють вихованню учнівської молоді потреб спілкування з природою, безпосередній участі в її охороні, організації змістовного екологічно грамотного дозвілля в природі. Тільки на природі, беручи участь у пізнавально-пошуковій, науково-дослідницькій чи природоохоронній діяльності, учні можуть втілити в життя набуті знання та навички, емоційно відчувати красу оточуючого світу, зрозуміти справжню ціну недоторканої природи, її вразливість і беззахисність перед людиною. Участь в подібних заходах стає поштовхом до активних дій на захист природи.

Відмінною рисою програми еколого-туристичного агентства «Meridian» є поєднання туристських занять з подорожами різноманітного характеру. Таке поєднання дозволяє створити у дитячому колективі умови для творчої діяльності в області екології та охорони природи, гармонійної взаємодії і розвитку індивідуальних якостей учнів при виконанні дослідницьких робіт та навичок колективної діяльності при проведенні експедицій і екотурів, сприяє реалізації творчих, інтелектуальних, фізичних, духовних здібностей учнів.

Виходячи з ідеї комплексності та самого феномену екологічної культури особистості, яка є сукупністю екологічно розвинених сфер особистості: інтелектуальної, емоційно-чуттєвої, діяльної), програма еколого-туристичного агентства «Meridian» передбачає кілька напрямків навчальної діяльності з учнівською молоддю:

- робота з учнями різних вікових категорій;
- участь у міжнародних, всеукраїнських і обласних еколого-краєзнавчих експедиціях, проектах і конкурсних програмах для учнівської молоді;
- організація польових шкіл-практикумів, наукових експедицій, екотурів в унікальні природні куточки рідного краю і України;
- пропаганда туризму і краєзнавства.

Програма з еколого-туристичного агентства «Meridian» розрахована на 4 (6) роки і складається із трьох рівнів: початковий, основний і вищий:

- початковий рівень (тривалість викладання 1-2 роки) - 6 годин на тиждень (216 годин на рік) для учнів початкових (4) і середніх (5-7) класів;
- основний рівень (тривалість викладання 1-4 роки) - 9 годин на тиждень (324 годин на рік) для учнів 7-10 класів;
- вищий рівень (тривалість викладання 1-4 роки) - 9-12 годин на тиждень (324 годин на рік) для талановитих учнів 9-11 класів і студентської молоді.

Мета програми — сприяти загальному розвитку вихованців та розширенню їх кругозору шляхом залучення їх до різних видів туристсько-краєзнавчої екологічної діяльності; дати загальні уявлення про екологію, краєзнавство і туризм, їх значення для людини, методику проведення спостережень і досліджень стану природних об'єктів, організації і проведення спортивно-пізнавальних і пошукових подорожей, експедицій.

Основні завдання:

- показати практичне значення знань з географії, біології, екології і тим самим викликати інтерес в учнів до природи;
- формувати практичні вміння, забезпечити освоєння деяких видів експерименту (практичні завдання);
- виховувати бережливе ставлення до природи під час туристичних походів, краєзнавчих

експедицій і екскурсій, організації біваків тощо;

- формувати в учнів переконання, що все в природі взаємозв'язане і втручання в її закони може призвести до негативних наслідків;
- розвивати вміння учнів спостерігати і пояснювати природні явища, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, самостійно застосовувати теоретичні знання і навички під час пошукових експедицій та в різних проблемних ситуаціях;
- оволодіти навичками з різних видів туризму (пішохідного, лижного, водного тощо).

Програма передбачає такі форми організації занять з школярами:

- теоретичні заняття, під час яких учні ознайомлюються із загальними законами природи та їх проявами, навчаються науково пояснювати доцільність вивчення біології, географії, екології та проведення краєзнавчих досліджень;
- спостереження, практична пошуково-дослідницька робота і туристсько-спортивні тренування на місцевості під час проведення екскурсій, експедицій, туристичних походів і екотурів;
- лабораторно-семінарські заняття, під час яких проводиться обробка зібраних матеріалів, результати пошуково-дослідницької роботи обґрунтовуються, спираючись на знання законів природи;
- конференції і конкурси, на яких перевіряється вміння готувати реферати, творчі звіти, доповіді та наукові статті.

Структура програми.

Навчальна програма еколого-туристичного агентства «Meridian» включає наступні блоки (розділи):

1. Вступ – загальні питання організації навчального процесу.
2. Базовий блок:

- основи екологічного краєзнавства;
- підготовка з різних видів туризму (пішохідний, лижний, тощо).

1. Спецкурс – спеціальна підготовка з екологічного краєзнавства.
2. Лабораторний практикум (обробка експедиційних матеріалів).
3. Загально-фізична підготовка.
4. Гігієна туриста, долікарська допомога потерпілому.

На початковому рівні учні (1-4 класів) одержують загальні уявлення про природні особливості, рослинний і тваринний світ Вінницької області, опановують навичками первинних польових досліджень по вивченню окремих видів рослин і тварин. Результатом першого року навчання є участь у польовому краєзнавчому зльоті та екологічній багатоденній школі-експедиції (або польовому практикумі), у рамках якої учні виконують невеличкі дослідницькі роботи з вивчення сучасного стану популяцій видів рослин і тварин конкретних біотопів (балка, байрак, лука та інше). При цьому вже на першому етапі навчання в гуртку увага приділяється таким загальним вимогам до виконання дослідницької роботи як постановка проблеми, мети і завдання дослідження, розробка заходів, що необхідно провести для досягнення намічених результатів і вирішення поставлених завдань, складається план роботи з теми.

Опрацювання зібраних матеріалів і підготовка творчого звіту здійснюється в зимові місяці і закінчуються виступом юних туристів-краєзнавців на шкільній краєзнавчій конференції учнів.

На основному рівні учні (5-7 класів) одержують більш глибокі знання про розмаїтість рослинного і тваринного світу лісостепової зони України. Ключовою частиною програми основного рівня навчання є

блок «Спецкурс». Тематика спецкурсу визначається конкурсною (науковою, пошуковою) темою, що вибирає керівник (або група). Головна мета спецкурсу - активізація інтелектуальної, емоційної й діяльної сфер особистості дитини в процесі виконання поставленого завдання, інакше кажучи, практична спрямованість досліджуваного матеріалу. Спецкурс може бути розрахований як на один навчальний рік, так і на кілька років відповідно від складності поставлених завдань. Результатом подібних досліджень є роботи, що дозволяють оцінити ступінь рідкості видів рослин і тварин на території області, виявити особливості їх приуроченості до місць зростання і природних умов, вплив антропогенного навантаження, прогнозувати перспективи їхнього подальшого існування.

Ключовою формою роботи з дітьми в рамках спецкурсів є «проект», тому що саме «проект» найбільшою мірою орієнтує всіх учасників навчального процесу на одержання реального продукту (наукового, природоохоронного, просвітницького, навчального, туристсько-спортивного тощо).

Для учнів початкового та основного рівнів найбільш придатними є колективні і групові проекти. Для учнів вищого рівня – групові та індивідуальні.

Кількість годин спецкурсу визначається віком дітей, їхнім досвідом навчальної діяльності по даній дисципліні, а також вимогами до організації навчально-виховної роботи по проекту.

Не менш важливими в гуртках основного рівня є розділ «Базова туристська підготовка», під час якої учні закріплюють знання і навички з різних видів туризму.

Головними подіями програми основного рівня навчання є стаціонарні і маршрутні пошукові експедиції, спортивно-пізнавальні подорожі, підготовка творчих звітів, участь у конференціях і заочних обласних і Всеукраїнських конкурсах з туристсько-краєзнавчою спрямованістю.

На вищому рівні учні (8-11 класів) спрямовані на збереження цінних природних територій і об'єктів краю, розробку і реалізацію власних проектів, спрямованих на поліпшення екологічної ситуації в місці проживання, на збереження біологічної і ландшафтної розмаїтості. Таким чином, володіючи значним багажем знань і маючи великий досвід експедиційного життя, гуртківці розширюють коло своїх досліджень, вивчаючи не тільки окремі види або групи видів одного роду, але і цілі угруповання (природні комплекси). Результатом індивідуальної та групової роботи гуртківців вищого рівня навчання є науково-дослідні роботи і статті, участь у наукових конференціях, конкурсах МАН, підготовка клопотань про створення природоохоронних територій тощо.

Не менш важливою подією в житті учнів вищого рівня навчання є водні, лижні та пішохідні екотури в заповідники і національні парки, де вихованці зустрічаються з практиками і теоретиками ландшафтної розмаїтості.

Таким чином, наприкінці занять еколого-туристичного агентства «Meridian» вихованці мають знання, навички і вміння, як мінімум, з трьох видів туризму: пішохідного, водного і лижного, отримують третій спортивний розряд з туризму, виконують пошуково-дослідні проектні роботи, які представляють на туристсько-краєзнавчі конференції і конкурси різного рівня.

Планування навчальної діяльності.

Найбільш придатний, на мою думку, є циклічний принцип планування навчальної діяльності еколого-туристичного агентства «Meridian». Кожний цикл складається з трьох елементів:

- підготовка до туристсько-краєзнавчої подорожі (експедиції, екскурсії, екотуру);
- безпосередньо похід (експедиція, екскурсія, екотур);
- підведення підсумків походу (експедиції, екскурсії, екотуру) – написання звітів і творчих робіт.

Програма початкового рівня має 4 цикли, які включають канікулярний період (осінні, зимові і весняні канікули) і заліковий похід у кінці навчального року. Більшість циклів мають туристсько-пізнавальну спрямованість (рис. 2.1).

Програми основного і вищого рівнів навчання передбачають (максимально) 7 циклів, в тому числі 3 туристських (мають спортивно-пізнавальну спрямованість), 3 краєзнавчих (пошукову або наукову спрямованість) і заліковий похід у літній період.

Рис 2.1. Туристсько-краєзнавчий цикл

1) Підготовка до подорожі, експедиції, екскурсії (незалежно від складності) передбачає: визначення мети і завдань подорожі, вибір і вивчення району подорожі, формування групи і розподіл обов'язків, підготовка спорядження, харчування, елементи безпеки, тактика групи, фізична і психічна підготовки групи, краєзнавчий елемент (фізико-географічна характеристика району подорожі, гідрологічна, клімат, рослинний і тваринний світ, історико-культурні і етнографічні аспекти, пам'ятки історії і природи тощо), пошуковий елемент (підготовка бланків, описових таблиць, визначників, спеціального спорядження тощо).

2) Безпосередньо похід, експедиція або екскурсія (1, 2 або 3 ступеня; 1, 2 або 3 категорії складності – в залежності від віку і досвіду учнів).

3) Обробка матеріалів, підготовка звіту (творчої краєзнавчої роботи, звіту, презентації, наукової статті, роботи МАН тощо).

Кількість годин на реалізацію кожного елементу циклу визначається віком учнів та досвідом групи (перший, другий або третій рік навчання). Регулюється кількість годин кожного елементу навчально-календарним планом.

Усі туристсько-краєзнавчі походи і екотури мають на меті ознайомлення (вивчення) екологічного стану об'єктів довкілля. Під час проведення пошукових експедиційних заходів виконується збір експериментальних даних, які є обов'язковим компонентом науково-дослідницької роботи, що виконують усі члени товариства. Окрім того, учні вчаться дбайливо ставитися до природи та виконувати дії, спрямовані на поліпшення стану навколишнього середовища.

Зважаючи на регіональне розміщення, вік гуртківців та їх підготовку, керівник має право змінювати окремі розділи (теми) програми, їх зміст або кількість годин (табл. 2.1).

Таблиця 2.1.

Рекомендований навчально-тематичний план

за рівнями і змістом навчання

Структура програми	Рівень навчання		
	Початковий	Основний	Вищий
1. Вступ	32	23	18
2. Основи екологічного краєзнавства	82	31	31
3. Початкова і базова туристська підготовка	50	80	80
4. Спецкурс	-	66	71
5. Лабораторний практикум	-	72	72
6. Загально-фізична підготовка	16	-	-
7. Гігієна туриста, долікарська допомога потерпілому	6	6	6
8. Участь у масових заходах з туристсько-краєзнавчою спрямованістю	30	46	46

ВСЬОГО ГОДИН ЗА РІК:	216	324	324
-----------------------------	-----	-----	-----

Таблиця 2.2.

ПЛАНУВАННЯ РОБОТИ ЕКОЛОГО-ТУРИСТИЧНОГО АГЕНТСТВА «MERIDIAN» НА НАВЧАЛЬНИЙ РІК

Назва заходу	Календарні місяці											Всього заходів	
	IX	X	XI	XII	I	II	III	IV	V	VI	VII		
Початковий рівень													
1. Походи, експедиції													
1.1.Одноденні												3	
1.2. Багатоденні												1	
2. Очні конкурси													
2.1. Міські конкурси												2 (3)	
2.2. Обласні конкурси													
3. Заочні конкурси												1	
3.1. Міські конкурси													
3.2. Обласні конкурси													
Кількість годин		8	8	4	8	48	822	8	8	22		56 (86) + 22 (літо)	
Основний рівень													
1. Походи, експедиції													
1.1.Одноденні		13			13		13						
1.2.Багатоденні										13		4 (5)	
2. Очні конкурси													
2.1. Міські конкурси				СЗ				СЗ				2	
2.2. Обласні конкурси			23			3			13			3	
3. Заочні конкурси													
3.1. Міські конкурси									12			1	
3.2. Обласні конкурси				13	3							2	
Кількість годин		822	16	8	822	816	822	8	22+8	22	22	100 (144) + 44 (літо)	

Умовні позначення:

- ПВД, багатоденні походи, експедиції
- очні масові заходи
- заочні масові заходи
- 1 (2,3)** - рік навчання
- С** - суддівство учнів

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Учні повинні знати:

I. Еколого-краєзнавчий блок програми:

- фізико-географічні і кліматичні умови місцевості, що вивчається;
- метеорологічні, флористичні, геоботанічні, зоологічні, гідрологічні, топографічні, хімічні прилади;
- екологічну термінологію;
- представників рослинного і тваринного світу місцевості, що вивчається;
- заповідні природні об'єкти рідного краю і України;
- закони і нормативні акти, спрямовані на збереження і раціональне використання природних ресурсів України;

II. Туристський блок програми:

- правила проведення туристських подорожей з учнівською молоддю, туристсько-спортивні нормативи і розряди;
- туристські обов'язки в групі;
- особливості особистого, групового і спеціального спорядження і обладнання з різних видів туризму (пішохідного, лижного, водного тощо);
- різні способи подолання природних перешкод;
- фізичні, психологічні, тактико-технічні вимоги до учасників подорожей різних рівнів складності
- умовні знаки географічної, топографічної карт;

Учні повинні вміти:

- виконувати дослідження за вивченими методиками;
- проводити моніторинг досліджуваного об'єкту та вести письмову документацію;
- складати план місцевості;
- пояснювати взаємозв'язок між станом досліджуваного об'єкту та факторами природного та антропогенного характеру;
- самостійно працювати з літературними джерелами;
- долати природні перешкоди;

- володіти навичками пішохідного, лижного, водного тощо видів туризму;
- публічно виступати з доповідями.

Таблиця 2.3.

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

ПОЧАТКОВИЙ РІВЕНЬ (1-4 КЛАСИ)

№ п/п	Назва теми	Кількість годин		
		Усього	У тому числі	
			теоретичних	практичних
1.	Вступ (загальні теми)	32	16	16
2.	Початкова підготовка з екологічного краєзнавства	82	46	36
3.	Початкова підготовка з туризму	50	26	24
4.	Участь у масових туристсько-краєзнавчих заходах	30	-	30
5.	Загально фізична підготовка	16	2	14
6.	Гігієна туриста, долікарська допомога потерпілому	6	2	4
	ВСЬОГО ЗА ПРОГРАМОЮ	216	92	124

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

I. Вступ (загальні теми) - 32 (16 + 16).

Поняття про екологічне краєзнавство і туризм.

Робота учнів з екологічного туризму і краєзнавства, принципи організації навчальної, спортивної і пошукової роботи. Мета, завдання і зміст у поточному навчальному році. Правила, закони і традиції туристів-екологів.

Управління і самоуправління в туристсько-краєзнавчій роботі (рада агентства, самоуправління в туристській групі - туристські та краєзнавчі обов'язки).

Практичне заняття. Знайомство з предметами польового обладнання еколога-краєзнавця.

Похід вихідного дня. Відпрацювання навичок самоуправління в туристсько-краєзнавчій експедиції.

Екскурсія до профільного туристсько-краєзнавчого навчального закладу.

II. Початкова підготовка з екологічного краєзнавства - 82 год (46 + 36). Туристсько-екологічні та екскурсійні ресурси рідного краю. Фізико-географічна характеристика рідного краю, види ландшафтів. Рослинний світ - загальна характеристика. Тваринний світ - загальна характеристика. Гідрологічна мережа краю - великі і малі річки, лимани, морські узбережжя, ставки, озера та інші водні об'єкти - загальна характеристика. Екологічні проблеми рідного краю. Природно-заповідний фонд - загальна характеристика. Червона книга краю - загальна характеристика. Початкові методи вивчення і спостереження природних об'єктів, збирання еколого-краєзнавчих матеріалів та оформлення результатів пошукової роботи.

Практичні заняття: вивчення картографічного матеріалу рідного краю, робота з краєзнавчою літературою, підготовка рефератів, відпрацювання початкових умінь і навичок з вивчення і спостереження природних об'єктів, ведення польового щоденника, підготовка повідомлень за підсумками експедицій.

Навчально-тематичні експедиції та екскурсії рідним краєм.

III. Початкова підготовка з пішохідного туризму (+ іншого виду туризму відповідно до кваліфікації керівника гуртка) - 50 год (26 + 24).

Організація і проведення пішохідного походу. Туристське спорядження. Організація харчування в поході. Привали і ночівлі, заходи безпеки при їх організації. Основи тактики підготовки і проведення пішохідних походів (або походів з іншого виду туризму відповідно до кваліфікації керівника гуртка). Основи техніки пішохідних (з інших видів туризму) походів. Подолання простих природних перешкод. Забезпечення безпеки на маршруті. Орієнтування на місцевості з картою і без неї. Правила змагань зі спортивного орієнтування.

Практичні заняття. Складання плану підготовки до походу (експедиції). Розробка маршруту експедиції (походу) і графіку руху. Складання переліків особистого і групового спорядження, польового краєзнавчого обладнання. Укладання рюкзаку. Встановлення намету. Розпалювання вогнища. Складання меню дводенного походу. Тренування (змагання) зі спортивного орієнтування, пішохідного туризму (або іншого виду туризму відповідно до кваліфікації керівника гуртка). *Тренувально-пізнавальні збори і походи.*

IV. Участь у масових туристсько-краєзнавчих заходах - 30 год.

Акції з охорони навколишнього природного середовища, туристсько-краєзнавчі свята, зльоти, змагання, конкурсні програми.

V. Загально фізична підготовка - 16 годин (2 +14).

Фізична культура та режим дня. Загально розвиваючі вправи. Мета і зміст загально розвиваючих вправ. Похідний крок. Біг.

Практичні заняття. Ранкова гімнастика. Загальнофізичні вправи. Спортивні та рухливі ігри - футбол, комплексні спортивно-туристські ігри.

VI. Гігієна туриста, перша медична допомога потерпілому - 6 годин (2+4).

Гігієна туриста: правила особистої гігієни. Профілактика захворювань і травмувань під час подорожі. Запобігання простудним захворюванням. Похідна аптечка.

Практичне заняття. Транспортування потерпілого.

VII. Літній заліковий похід.

Стаціонарна (маршрутна) багатоденна експедиція або спортивно-пізнавальний похід I ступеня складності.

Прогнозований результат.

Учні повинні знати:

I. Еколого-краєзнавчий блок програми:

- фізико-географічні, кліматичні і гідрологічні особливості рідного краю;
- метеорологічні, флористичні, зоологічні тощо прилади з проведення спостережень за природними об'єктами;
- найбільш характерних представників рослинного і тваринного світу рідного краю;
- заповідні природні об'єкти великого рангу (національні природні парки, заповідники, заказники державного значення) рідного краю;

II. Туристський блок програми:

- туристські обов'язки в групі;
- особливості особистого і групового спорядження з різних видів туризму (відповідно до кваліфікації керівника групи);
- прості способи подолання природних перешкод;
- умовні знаки географічної, топографічної карт.

Учні повинні вміти:

- організовувати біваки;
- виконувати дослідження за вивченими методиками;
- самостійно працювати з літературними джерелами;
- долати прості природні перешкоди;
- орієнтуватися на місцевості за допомогою компасу;
- володіти початковими навичками пішохідного виду туризму;
- готувати краєзнавчі повідомлення.

Таблиця 2.4.

Календарний графік роботи еколого-туристичного агентства «Meridian» в початкових класах

Навчальні місяці	Навчальні блоки						Всього годин
	I. Вступ	II. Початкова підготовка з екологічного краєзнавства	III. Початкова підготовка з різних видів туризму	IV. Участь у масових туристсько-краєзнавчих заходах	V. Загально-фізична підготовка	VI. Гігієна туриста, перша допомога	
Вересень	4			4			18
Жовтень	6	12	6		4		28
Листопад	8	6	12				26
Грудень	4	10	10				24
I семестр	2	28	28	4	4		96
Січень		14	8			2	24
Лютий		22				2	24
Березень		10	6		6	2	24
Квітень		6	8	4	6		24
Травень		2		22			24
II семестр		54	22	26	12	6	120
ВСЬОГО ГОДИН	2	82	50	30	16	6	216

Таблиця 2.5.

ОСНОВНИЙ РІВЕНЬ (5-7 КЛАСИ)

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва теми	Кількість годин		
		Усього	У тому числі	
			теоретичних	практичних
7.	Вступ (загальні теми)	23	11	12
8.	Обробка експедиційних матеріалів (лабораторний практикум)	72	18	54
9.	Базова підготовка з екологічного краєзнавства	31	16	15
10.	Спеціальна підготовка з екологічного краєзнавства (спецкурс)	66	22	44
11.	Базова підготовка з різних видів туризму (пішохідного, лижного, водного тощо)	80	18	62
112.	Участь у масових туристсько-краєзнавчих заходах	46	-	46
113.	Гігієна туриста, долікарська допомога потерпілому	6	2	4
	ВСЬОГО ЗА ПРОГРАМОЮ	324	87	237

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

I. Вступ (загальні теми) - 23 години (11 + 12).

Види, поняття і базові принципи екологічного туризму.

Принципи організації навчальної, спортивної і пошукової роботи об'єднань учнів з екологічного туризму за методом проекту. Види екологічних проектів і алгоритм їх реалізації.

Правила, закони і традиції туристів-екологів, кодекс туриста-еколога.

Управління і самоуправління в туристсько-краєзнавчій роботі.

Самоаналіз власної діяльності як запорука ефективної роботи. Портфоліо як засіб самореалізації і саморозвитку особистості. Принципи формування портфоліо.

Практичне заняття. Розробка плану («маршруту») особистого розвитку з різних напрямків еколого-краєзнавчої і туристсько-спортивної діяльності. Розробка критеріїв і створення системи самоаналізу власної діяльності, діяльності агентства.

Розробка еколого-краєзнавчих проектів.

II. Обробка експедиційних матеріалів (лабораторний практикум) -

72 години (18 + 54).

1. Обробка матеріалів експедицій - 18 годин.

Визначення зібраних видів рослин і тварин, створення флористичних і фауністичних списків, геоботанічних карт і профілів районів досліджень, карт розповсюдження видів рослин і тварин, робота з гербаріями, систематизація бланків опису видів і угруповань, їх первинний аналіз.

2. Робота з науковою літературою - 18 годин.

Огляд наукової літератури. Наукові монографії, статті і повідомлення. Головні розділи наукової роботи:

вступ, літературний огляд, мета, завдання, методологія, висновки. Тези наукової роботи і автореферат.

3. Підготовка звітів і доповідей – 36 годин.

Систематичний, морфологічний, еколого-ценотичний аналіз зібраних експедиційних матеріалів, сучасні способи статистичного аналізу баз даних. Знайомство з пакетом прикладних програм Word, Excel, PowerPoint. Оформлення творчих звітів, науково-дослідних робіт, наглядних матеріалів, фотостендів тощо. Відпрацювання навичок публічного виступу.

III. Базова підготовка з екологічного краєзнавства - 31 (16+15).

Основні екологічні терміни: екологічна ніша, біогеоценоз, екологічна фактори середовища, едифікатор, домінант, екологічна амплітуда виду, система біоморф та екоморф.

Фізико-географічні райони Вінницької області: Подільська височина, Долина річки Південний Буг, Долина річки Дністер. Загальна характеристика фізико-географічних районів області: рельєф, геологічна будова, корисні копалини, ґрунти, клімат і сезонні зміни погоди, рослинний і тваринний світ, ландшафти, природо-заповідний фонд, можливості для розвитку спортивного і екологічного туризму.

Геоботанічні райони України і Вінницької області – загальна характеристика. Основні типи рослинності та їх розповсюдження. Рідкісні рослинні угруповання. Методи геоботанічних досліджень.

Флористичні райони України і Вінницької області – загальна характеристика. Типова і рідкісна флора області. Методи флористичних досліджень.

Зоогеографічні райони України і Вінницької області. Основні типи тваринного світу та їх розповсюдження. Типова і рідкісна фауна області. Методи фауністичних досліджень.

Практичні заняття. Робота з картографічним матеріалом і краєзнавчою літературою рідного краю. Відпрацювання навичок геоботанічних, флористичних та зоологічних досліджень.

Навчально-тренувальні екскурсії та експедиції.

IV. Спеціальна підготовка з екологічного краєзнавства (колективний або груповий проект за визначеною темою краєзнавчих досліджень) - 66 годин (22 + 44).

4.1. Підготовчий етап – 22 год.

Презентація керівником гуртка теми досліджень (проекту). Визначення міжпредметних зв'язків.

Визначення плану роботи в проекті, знайомство з методичними і дидактичними матеріалами щодо теми проекту. Формування робочих груп, розподіл обов'язків між ними в групі (згідно презентації керівника). Визначення основних джерел природоохоронної та наукової інформації, знайомство та робота з ними.

Визначення ключового й тематичних питань проекту, завдань групового характеру. Робота з джерелами знань (атласи-визначники, нормативні акти, краєзнавча література тощо). Пошук і відбір необхідної інформації. Робота з дидактичними матеріалами. Створення учнями авторських дидактичних матеріалів (карточки опису природних об'єктів, анкети, бланки, кросворди тощо).

Робота з джерелами інформації. Визначення і вивчення району проведення еколого-краєзнавчої експедиції, затвердження маршруту і графіка пересування, підготовка спорядження, розробка меню тощо.

Відбір, класифікація та оцінка відібраної інформації, виконання учнями навчально-пізнавальних міні-проектів та подорожей, створення рефератів (учнівських презентацій) першого етапу проекту – інформаційно-аналітичного.

Презентація результатів роботи кожною групою. Оцінка власних досягнень, інформація про виконану роботу, висновки, враження.

4.2. Основний етап – пошукова експедиція – 22 години.

4.3. Камеральний етап – 22 години.

Обробка, класифікація та оцінка (аналіз) зібраної інформації. Підготовка учнівської творчої роботи (повідомлення, краєзнавчої, наукової роботи, публікації, презентації) за темою проекту. Самооцінка виконаних робіт – робота з оцінними формами, взаємооцінка виконаних учнями робіт. Робота з контрольними тестами. Презентація результатів роботи кожною групою учнів. Оцінка власних досягнень, інформація про виконану роботу, висновки, враження.

V. Базова підготовка з різних видів туризму - 80 годин (18 + 62).

Організація і проведення походів. Туристське спорядження – особисте, групове, спеціальне. Організація харчування у багатоденному поході (експедиції). Привали і ночівлі, заходи безпеки при їх організації. Основи тактики, підготовки і проведення походів з різних видів туризму. Основи техніки пошходів з різних видів туризму (відповідно до кваліфікації керівника групи). Забезпечення безпеки на маршруті. Орієнтування на місцевості з картою і без неї. Правила змагань з туризму та спортивного орієнтування.

Практичні заняття. Складання плану підготовки до багатоденного походу (експедиції). Розробка маршруту багатоденної експедиції і графіку руху. Складання переліків особистого і групового спорядження, польового краєзнавчого обладнання. Встановлення наметового табору. Складання меню багатоденного походу. Подолання складних природних перешкод. Тренування (змагання) зі спортивного орієнтування, різних видів туризму (відповідно до кваліфікації керівника групи).

Спортивно-пізнавальні походи, збори і експедиції.

VI. Участь у масових туристсько-краєзнавчих заходах - 46 годин

Акції з охорони навколишнього природного середовища, туристсько-краєзнавчі свята, зльоти, змагання, конкурсні програми.

VII. Гігієна туриста, долікарська медична допомога потерпілому - 6 годин (2 + 4).

Гігієна туриста: правила особистої гігієни. Профілактика захворювань і травмувань під час подорожі. Запобігання простудним захворюванням. Похідна аптечка.

Практичні заняття. Долікарська допомога потерпілому: допомога при травмах і захворюваннях, що виникли внаслідок несприятливих метеорологічних умов: обмороження, замерзання, простудні захворювання. Переломи та їх види, вивихи, розтягнення, струс мозку, удари голови, грудей, живота. Лікування в польових умовах, похідна аптечка.

VIII. Літній заліковий похід (поза сіткою годин)

Стаціонарна (маршрутна) багатоденна експедиція або спортивно-пізнавальний похід I ступеня складності – I категорії складності (в залежності від віку учнів і кваліфікації керівника).

Прогнозований результат

Учні повинні знати:

I. Еколого-краєзнавчий блок програми:

- фізико-географічні і кліматичні умови місцевості, що вивчається;
- метеорологічні, флористичні, геоботанічні, зоологічні, гідрологічні, топографічні тощо прилади;
- екологічну термінологію;

- представників рослинного і тваринного світу місцевості, що вивчається;
- заповідні природні об'єкти рідного краю і України;

II. Туристський блок програми:

- правила проведення туристських подорожей з учнівською молоддю, туристсько-спортивні нормативи і розряди;
- туристські, краєзнавчі і громадські обов'язки в групі;
- особливості особистого, групового і спеціального спорядження і обладнання з різних видів туризму (пішохідного, лижного, водного тощо);
- різні способи подолання складних природних перешкод;
- фізичні, психологічні, тактико-технічні вимоги до учасників подорожей різних рівнів складності;
- умовні знаки географічної, топографічної карт;
- правила проведення змагань з різних видів туризму (відповідно до кваліфікації керівника групи).

Учні повинні вміти:

- організовувати біваки;
- виконувати дослідження за вивченими методиками;
- проводити моніторинг досліджуваного об'єкту та вести письмову документацію;
- складати план місцевості;
- пояснювати взаємозв'язок між станом досліджуваного об'єкту та факторами природного та антропогенного характеру;
- самостійно працювати з літературними джерелами;
- долати складні природні перешкоди;
- володіти навичками пішохідного, лижного, водного тощо видів туризму (відповідно до кваліфікації керівника групи);
- публічно виступати з доповідями.

Таблиця 2.6.

Календарний графік роботи еколого-туристичного агентства «Meridian» в середніх класах

Навчальні місяці	Навчальні блоки							Всього годин	
	I. Вступ	II. Лабораторний практикум	III. Базова підготовка з екологічного краєзнавства	IV. Спеціальна підготовка з екологічного краєзнавства (спецкурс)	V. Базова підготовка з різних видів туризму	VI. Участь у масових туристсько-краєзнавчих заходах	VII. Гігієна туриста, долікарська допомога потерпілому		
Вересень	4					4		18	
Жовтень		8			14		4	36	
Листопад		8			22	8 (4 + 4)		48	
Грудень		8			12			30	

I семестр	4	4	-	-	48	12	4	132
Січень			5		32 (10 + 22)			37
Лютий	9	8	4			8 (4 + 4)		39
Березень			18	20				40
Квітень			4	30 (22 + 8)		4		38
Травень				16		22	2	40
II семестр	9	8	31	66	32	34	2	192
Всього годин	3	2	31	66	80	46	6	324

Таблиця 2.7.

Зразок оформлення календарно-тематичного плану основного рівня еколого-туристичного агентства «Meridian» в середніх класах

I семестр 2014-2015 н.р.

Місяці	Розділи навчальної програми			Всього годин
	Вступ	Лабораторний практикум	Туризм	
Вересень	16	14	-	30
Жовтень	-	14	28	42
Листопад	-	36	-	36
Грудень	-	20	16	36
Всього годин	16	84	44	144

Таблиця 2.8.

ВИЩИЙ РІВЕНЬ

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва теми	Кількість годин		
		Усього	У тому числі	
			теоретичних	практичних
14.	Вступ (загальні теми)	23	11	12
15.	Обробка експедиційних матеріалів (лабораторний практикум)	72	18	54
16.	Базова підготовка з екологічного краєзнавства	31	16	15
17.	Спеціальна підготовка з екологічного краєзнавства (спецкурс)	66	22	44
18.	Базова підготовка з різних видів туризму (пішохідного, лижного, водного тощо)	80	18	62
19.	Участь у масових туристсько-краєзнавчих заходах	46	-	46
20.	Гігієна туриста, долікарська допомога потерпілому	6	2	4
	ВСЬОГО ЗА ПРОГРАМОЮ	324	87	237

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

I. Вступ (загальні теми) - 18 годин (6 + 12).

Принципи організації навчальної, спортивної і пошукової роботи об'єднань учнів з екологічного туризму. Мета, завдання і зміст навчальної роботи у поточному навчальному році.

Правила, закони і традиції туристів-екологів, кодекс туриста-еколога.

Управління і самоуправління в туристсько-краєзнавчій роботі.

Самоаналіз власної діяльності як запорука ефективної роботи. Портфоліо як засіб самореалізації і саморозвитку особистості. Принципи формування портфоліо.

Практичне заняття. Розробка плану («маршруту») особистого розвитку з різних напрямків еколого-краєзнавчої і туристсько-спортивної діяльності. Розробка критеріїв і створення системи самоаналізу власної діяльності, діяльності агентства.

Розробка еколого-краєзнавчих проектів.

II. Обробка експедиційних матеріалів (лабораторний практикум) -

72 години (18 + 54).

1. Обробка матеріалів експедицій - 18 годин.

Визначення зібраних видів рослин і тварин, створення флористичних і фауністичних списків, геоботанічних карт і профілів районів досліджень, карт розповсюдження видів рослин і тварин, робота з гербаріями, систематизація бланків опису видів і угруповань, їх первинний аналіз.

2. Робота з науковою літературою - 18 годин.

Огляд наукової періодики. Наукові монографії, статті і повідомлення. Головні розділи наукової роботи: вступ, літературний огляд, мета, завдання, методологія, висновки. Тези наукової роботи і автореферат.

3. Підготовка звітів і доповідей - 36 годин.

Систематичний, морфологічний, еколого-ценотичний аналіз зібраних експедиційних матеріалів, сучасні способи статистичного аналізу баз даних. Знайомство з пакетом прикладних програм Word, Excel, PowerPoint. Оформлення творчих звітів, науково-дослідних робіт, наглядних матеріалів, фотостендів тощо. Відпрацювання навичок публічного виступу.

III. Базова підготовка з екологічного краєзнавства - 31 (16+15).

Історичний огляд розвитку заповідної справи на Україні, у Вінницькій області, причини і напрямки її розвитку.

Класифікація територій і об'єктів ПЗФ України. Власність та право користування територіями і об'єктами ПЗФ. Особливості їх використання. Порядок створення і оголошення територій і об'єктів ПЗФ. Державний кадастр і охорона територій і об'єктів ПЗФ. Відповідальність за порушення законодавства про природно-заповідний фонд. Методика вивчення цінних природних територій і об'єктів в польових умовах.

Закон України про екологічну мережу і його завдання. Структура екомережі (центри ландшафтного і біологічного різноманіття, екологічні коридори, буферні зони, екотехнічні розв'язки), особливості їх використання. Методика обґрунтування створення екомережі.

Практичне заняття. Робота з картографічним матеріалом і краєзнавчою літературою рідного краю, просторове розміщення екомережі та господарської системи на прикладі одного з районів (міст) Вінницької

області. Відпрацювання навичок зі складання актів про порушення законодавства і клопотань про створення нових об'єктів ПЗФ.

IV. Спеціальна підготовка з екологічного краєзнавства (індивідуальний або груповий проект за визначеною темою краєзнавчих досліджень) - 71 година (22 + 49).

4.1. Підготовчий етап - 22 год.

Презентація керівником теми досліджень (проектів). Визначення міжпредметних зв'язків.

Визначення плану роботи в проекті, знайомство з методичними і дидактичними матеріалами щодо теми проекту. Формування робочих груп учнів, розподіл обов'язків між учнями в групі (згідно презентації керівника). Визначення основних джерел природоохоронної та наукової інформації, знайомство та робота з ними.

Визначення ключового й тематичних питань проекту, завдань індивідуального і групового характеру. Робота з джерелами знань (атласи-визначники, нормативні акти, краєзнавча література тощо). Пошук і відбір необхідної інформації. Робота з дидактичними матеріалами. Створення учнями авторських дидактичних матеріалів (карточки опису природних об'єктів, анкети, бланки, навчальні матеріали тощо).

Робота з джерелами інформації. Визначення і вивчення району проведення еколого-краєзнавчого проекту, затвердження плану виконання проекту, маршруту і графіка пересування, підготовка спорядження тощо.

Відбір, класифікація та оцінка відібраної інформації, виконання учнями навчально-пізнавальних міні-проектів та подорожей, створення рефератів (учнівських презентацій) першого етапу проекту - інформаційно-аналітичного.

Презентація результатів роботи кожною групою учнів. Оцінка власних досягнень, інформація про виконану роботу, висновки, враження.

4.2. Основний етап - реалізація проекту (пошукова експедиція, природоохоронна акція тощо) - 22 години.

4.3. Камеральний етап - 22 години.

Обробка, класифікація та оцінка (аналіз) зібраної інформації. Підготовка учнівської публікації (презентації) за темою проекту. Самооцінка виконаних робіт - робота з оцінними формами, взаємооцінка виконаних учнівських робіт. Робота з контрольними тестами. Презентація результатів роботи кожною групою учнів. Оцінка власних досягнень, інформація про виконану роботу, висновки, враження.

V. Базова підготовка з різних видів туризму - 80 годин (18 + 62).

Організація і проведення походів, екотурів, експедицій.. Туристське спорядження - особисте, групове, спеціальне. Організація харчування у багатоденному поході (експедиції). Привали і ночівлі, заходи безпеки при їх організації. Основи тактики і підготовки і проведення походів з різних видів туризму. Основи техніки походів з різних видів туризму (відповідно до кваліфікації керівника групи). Забезпечення безпеки на маршруті. Орієнтування на місцевості з картою і без неї.

Практичні заняття. Складання плану підготовки до багатоденного походу (екотуру, експедиції). Розробка маршруту багатоденної експедиції і графіку руху. Складання переліків особистого і групового спорядження, польового краєзнавчого обладнання. Встановлення наметового табору. Складання меню багатоденного походу. Подолання складних природних перешкод. Тренування (змагання) зі спортивного орієнтування, різних видів туризму (відповідно до кваліфікації керівника групи).

Спортивно-пізнавальні походи і експедиції.

VI. Участь у масових туристсько-краєзнавчих заходах - 46 годин

Акції з охорони навколишнього природного середовища, туристсько-краєзнавчі свята, зльоти, змагання,

конкурсні програми.

VII. Гігієна туриста, долікарська медична допомога потерпілому - 6 годин (2 + 4).

Гігієна туриста: правила особистої гігієни. Профілактика захворювань і травмувань під час подорожі. Похідна аптечка.

Практичні заняття. Долікарська допомога потерпілому: допомога при травмах і захворюваннях, що виникли внаслідок несприятливих метеорологічних умов: обмороження, замерзання, простудні захворювання. Переломи та їх види, вивихи, розтягнення, струс мозку, удари голови, грудей, живота. Лікування в польових умовах, похідна аптечка.

VIII. Літній заліковий захід

Стаціонарна (маршрутна) багатоденна експедиція та (або) спортивно-пізнавальний похід (екотур) II ступеня складності – I категорії складності (в залежності від віку учнів).

Прогнозований результат

Учні повинні знати:

I. Еколого-краєзнавчий блок програми:

- фізико-географічні і кліматичні умови місцевості, що вивчається;
- метеорологічні, флористичні, геоботанічні, зоологічні, гідрологічні, топографічні тощо прилади;
- екологічну термінологію;
- представників рослинного і тваринного світу місцевості, що вивчається;
- заповідні природні об'єкти рідного краю і України;
- закони і нормативні акти, спрямовані на збереження і раціональне використання природних ресурсів України;

II. Туристський блок програми:

- правила проведення туристських подорожей з учнівською молоддю, туристсько-спортивні нормативи і розряди;
- туристські, краєзнавчі і громадські обов'язки в групі;
- особливості особистого, групового і спеціального спорядження і обладнання з різних видів туризму;
- різні способи подолання складних природних перешкод;
- фізичні, психологічні, тактико-технічні вимоги до учасників подорожей різних рівнів складності
- умовні знаки географічної, топографічної карт.

Учні повинні вміти:

- виконувати дослідження за вивченими методиками;
- складати план місцевості;

- пояснювати взаємозв'язок між станом досліджуваного об'єкту та факторами природного та антропогенного характеру;
- самостійно працювати з літературними джерелами;
- долати природні перешкоди;
- володіти навичками пішохідного, лижного, водного тощо видів туризму;
- публічно виступати з доповідями.

Таблиця 2.9.

КАЛЕНДАРНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН**ЕКОЛОГО-ТУРИСТИЧНОГО АГЕНТСТВА «MERIDIAN»****Початковий та середній рівні****I семестр 2014-2015 н.р.**

Дата	п/п	Назва теми	Кількість годин		
			Усього	У тому числі	
				теоретичних	практичних
		I Вступ (загальні теми)	16	8	8
	1.	Види екологічного туризму. Вступний та первинний інструктажі з техніки безпеки	2	1	1
	2.	Поняття і базові принципи екологічного туризму	2	2	-
	3.	Принципи організації навчальної, спортивної і пошукової роботи об'єднань учнів з еколог. краєзнавства і туризму	2	1	1
	4.	Мета, завдання і зміст роботи у поточному навчальному році – складання плану ключових заходів	3	1	2
	5.	Правила проведення туристсько-краєзнавчих походів і експедицій.	2	1	1
	6.	Правила, закони і традиції туристів-екологів	2	1	1
	7.	Туристські і краєзнавчі обов'язки в групі	3	1	2
		II. Подорожі	84	22	62
	2.1	Обробка матеріалів експедицій	32	5	27
	8.	Види творчих дослідних робіт та вимоги до них	2	1	1
	9.	Структура пошуково-дослідної роботи	2	1	1
	10.	Методи флористичних досліджень	8		8

11. 12.	Визначення зібраних видів рослин, створення карт розповсюдження видів рослин	5	1	4
13.	Методи геоботанічних досліджень	8		8
14.	Створення геоботанічних карт і профілів районів досліджень	3	1	2
15. 16.	Систематизація бланків опису видів і угруповань, їх первинний аналіз.	4	1	3
	2.2. Підготовка звітів і доповідей	52	17	35
17.	Знайомство з пакетом прикладних програм "Word", "Excel", "PowerPoint"	4	1	3
18.	Головні розділи наукової роботи: вступ – підготовка і оформлення	2	1	1
19.	Головні розділи наукової роботи: літературний огляд, мета, завдання роботи – підготовка і оформлення	3	1	2
20.	Головні розділи наукової роботи: основна частина – підготовка і оформлення	4	1	3
21.	Головні розділи наукової роботи: висновки і додатки – підготовка і оформлення	2	1	1
22.	Відпрацювання навичок публічного виступу з науковою доповіддю	4	2	2
23.	Масові заходи: обласна краєзнавча конференція	4	-	4
24.	Ознайомлення з науковою періодикою за темою досліджень і заочних конкурсів	2	1	1
25.	Ознайомлення з краєзнавчою літературою за темою досліджень і заочних конкурсів	3	1	2
26.	Систематизація і аналіз відібраної інформації	4	1	3
27.	Створення дидактичних матеріалів за темою досліджень	2	1	1
28.	Підготовка рефератів за темою досліджень і заочних конкурсів	3	1	2
29.	Презентація результатів роботи, оцінка власних досягнень	4	1	3
30.	Підготовка творчої роботи на заочний конкурс - вступ	2	1	1
31.	Підготовка творчої роботи на заочний конкурс - основна частина	3	1	2
32.	Підготовка творчої роботи на заочний конкурс - висновки	4	1	3
33.	Презентація творчої роботи, оцінка власних досягнень	2	1	1
	II. Програма підготовки з пішохідного туризму	45	9	36

	34.	Розробка маршруту походу і графіку руху. Складання переліку особистого і групового спорядження Складання меню багатоденного походу	3	1	2
	35.	Привали і ночівлі, заходи безпеки при їх організації Подолання складних природних перешкод	3	1	2
	36.	Багатоденний похід - відпрацювання навичок з пішохідного туризму	22		22
	37.	Організація і проведення лижного походу, складання плану підготовки до походу	3	1	2
	38.	Розробка маршруту походу і графіку руху	4	2	2
	39.	Туристське спорядження Складання переліку особистого і групового спорядження	2	1	1
	40.	Організація харчування в поході Складання меню багатоденного походу	2	1	1
	41.	Основи тактики підготовки і проведення лижних походів	3	1	2
	42.	Подолання природних перешкод у лижних походах	2	1	1

2.2. Технологія Blogger як засіб формування контенту шкільного еколого-туристичного агентства «Meridian».

Найбільш характерним явищем сучасного етапу розвитку цивілізації є лавинний зріст обсягу інформації та залучення інформаційних ідей, засобів та технологій майже до кожної галузі людської діяльності. Швидкий розвиток технічних і програмних можливостей персональних комп'ютерів, розповсюдження інформаційно-комунікаційних і креативних технологій створюють реальні можливості для їх використання в системі освіти з метою розвитку творчого потенціалу людини в процесі навчання та забезпечення наступності навчання між різними ланками навчально-виховних закладів освіти.

Використання сучасних інформаційно-технічних засобів у школі обумовлено необхідністю покращити якість позаурочної роботи у школі. Удосконалюються способи передачі та отримання інформації. Сучасні комп'ютерні мережі Інтернет дозволяють отримати доступ до великих обсягів знань, брати активну участь у процесі обміну інформацією. І тут на допомогу школі, вчителю приходять нова техніка і технологія. Саме комплекс найбільш сучасних технічних засобів навчання і засобів масової інформації дозволяє підвищити ефективність виховного процесу.

Сьогодні вже очевидно, що вчитель, який веде заняття за допомогою мультимедійного проектора, електронної дошки та комп'ютера, використовує на уроці та під час підготовки до нього ресурси Інтернет,

має якісні переваги Скриншот 1. Інтерфейс блога

перед колегою, який користується «крейджаною технологією». Виховання учнів в школі має бути спрямоване на розвиток людини сучасного інформаційного суспільства, і школа має вчити користуватись необмеженим джерелом інформації – Інтернетом. Сучасна позанавчальна робота – це поєднання

традиційних технологій та нових інформаційних джерел, які передбачають використання теле- та радіомовлення, періодики, архівних матеріалів, ресурсів мережі Інтернет тощо. Це використання додаткового матеріалу, який можна знайти для різних категорій учнів і для різного рівня підготовки. Існує два шляхи використання мультимедійних техно-логій у навчально-виховному процесі:

Скриншот 2. Головна сторінка блогу

- використання спеціальних навчаль-них програм, в яких передбачаються ма-теріали для різних видів навчальної діяльності, а також пропонується методика їхнього використання;

Скриншот 3. Сторінка «Програма»

- самостійний відбір окремого ма-теріалу щодо цілей навчання.

Але введення такої технології в освітню діяльність вимагає не просто навчання педагогів, але й представляє собою комплексну науково-педагогічну, соціальну та організаційну проблему, від рішення якої залежить інтелектуальний потенціал найближчого майбутнього.

Для підвищення ефективності роботи шкільного еколого-туристичного агентства «Meridian» та намагаючись ще більше зацікавити учнів туристсько-краєзнавчою діяльністю було створено блог за адресою <http://vinturschool14.blogspot.com>.

Створюючи блог, ми розраховували на додаткові можливості, які відкриваються як для нас самих, так і для інших учасників і читачів блогу:

- нові навички в роботі з персональним комп'ютером: публікації фотографій, слайд-шоу, присвячені шкільним заходам, до свят, екскурсійним поїздкам, фільми і кліпи, гаджети, віджети;

Скриншот 4. Сторінка «Керівники»

- обмін досвідом з колегами з інших регіонів, посилання на корисні ресурси мережі, коментарі до матеріалів;

- зворотний зв'язок з батьками та учнями: рекомендації по підготовці до подорожей, корисні поради батькам, оголошення. В результаті, учні самі пробують публікувати свої замітки, нотатки, репортажі про подорожі та екскурсії, відгуки про шкільні заходи, свої творчі роботи, презентації дослідницьких проектів. Учнім така робота дуже подобається, вони горять бажанням бути співавторами, намагаються створювати власні блоги.

- розміщення матеріалів та посилань на веб-ресурси для поширення досвіду роботи;

Скриншот 5. Сторінка «Подорожуючи - вивчаємо Україну!»

- засоби мультимедіа, які розширюють можливості віртуальних подорожей.

Роботу в блозі слід розпочинати з пункту меню, яке включає в себе такі сторінки, як «Головна», «Програма», «Керівники», «Подорожуючи - вивчаємо Україну!», «Електронні путівники», «3-D TOUR», «Наші партнери», «Цікаві факти», «Архів», а також розділ «Новини».

На головній сторінці блогу розміщена загальна інформація про шкільне еколого-туристичне агентство «Meridian» та його логотип.

На сторінці «Програма» розміщена інформація про роботу, мету, основні завдання та напрями шкільного еколого-туристичного агентства «Meridian».

На сторінці «Керівники» розміщена інформація про вчителів, які є керівниками агентства та батьків, учнів, які беруть активну участь в його роботі.

На сторінці «Подорожуючи - вивчаємо Україну!» розміщено матеріали про підсумки роботи еколого-туристичного агентства «Meridian» за 2014 та 2015 роки та фото-звіт наших подорожей, а також перспективний план поїздок Україною на 2016 та 2017 роки.

Скриншот 7. Сторінка «Електронні путівники»

На сторінці «Електронні путівники» можна переглянути маршрути подорожей минулих екскурсій з найцікавіших та найзагадковіших куточків України.

На сторінці «3-D TOUR» можна уявити себе справжнім туристом та здійснити віртуальну подорож місцями, які найбільше зацікавили мальовничими краєвидами та вразили вишуканою архітектурою, привабили своєю загаковістю або вразили неперевершеністю. Використовуючи можливості технології Blogger можна здійснити віртуальні екскурсії: «Моя Україна», «м. Кам'янець-Подільський», «Середньовічний Львів», «Сім чудес Львова», «Знайомство зі Львовом», «Храми Львова».

Скриншот 8. Сторінка «3-D TOUR»

На сторінці «Наші партнери» розміщена інформація про організації, що допомагають роботі шкільного еколого-туристичного агентства «Meridian» та сприяють його розвитку.

Скриншот 9. Сторінка «Наші партнери»

На сторінці «Цікаві факти» можна переглянути захоплюючі історії, міфи та легенди, в яких розповідається про визначні місця України. Матеріали, що розміщені на цій сторінці збагатять ваші знання цікавими фактами та стануть корисними при плануванні майбутньої подорожі.

Скриншот 10. Сторінка «Цікаві факти»

У розділі «Новини» можна дізнатися останні події, що відбуваються у житті шкільного еколого-туристичного агентства «Meridian».

На сторінках нашого блогу ви можете залишити свої відгуки та пропозиції, які ми врахуємо в своїй майбутній діяльності.

Отже, технологія Blogger є новим додатковим інструментом для підвищення інтересу учнів до туристсько-краєзнавчої роботи.

Скриншот 11. Розділ «Новини»

Навчально-методичне забезпечення шкільного еколого-туристичного агентства «Meridian» складають заходи всеукраїнського та обласного (дод. А), міського та шкільного рівнів (дод. Б), щодо реалізації моделі школяра-туриста-дослідника культурної і природної спадщини українського народу, узагальненням яких є наповнення контенту блогу та розроблені електронні путівники (дод. В).

ВИСНОВКИ

1. Розробляючи та упроваджуючи модель школяра-туриста-дослідника культурної і природної спадщини українського народу, педагоги закладу ознайомились теоретичними основами позашкільної освіти й

виховання, які ґрунтуються на педагогічній спадщині А. С. Макаренка, К. Д. Ушинського, В. О. Сухомлинського, С. Русової та наукових працях І. Д. Беха, Т. У. Сущенко, Т. П. Пустовіта, В. В. Вербицького та ін. Упродовж останнього десятиліття в Україні відбувався процес реформування системи позакласної та позашкільної освіти й виховання школярів, що знайшло відображення в Конституції України, Законах «Про освіту», «Про позашкільну освіту» та інших документах.

Зміст освіти і виховання в позашкільних навчальних закладах та у позакласній роботі ґрунтується на особистих інтересах і потребах дитини та передбачає особистісно орієнтований підхід на принципах науковості, інтегративності, єдності освіти і виховання на засадах гуманізму і демократизації.

Основними напрямками позакласної та позашкільної роботи є соціокультурний, художньо-естетичний, дослідницько-експериментальний, науково-технічний, еколого-природничий, туристсько-краєзнавчий, фізкультурно-оздоровчий, дозвіллево-розважальний.

Пріоритетними завданнями позакласної та позанавчальної роботи з учнями є виявлення, розвиток і реалізація творчих здібностей обдарованої особистості; забезпечення належного виховного процесу як складової соціально-педагогічної функції; професійне виховання школярів.

Туризм є інноваційним підходом в організації позанавчальної роботи в школі оскільки він є невід'ємною складовою рекреації, пов'язаною з дослідженням культурної і природної спадщини українського народу, доданням простору задля відпочинку, розваги, лікування або з будь-якою іншою метою, не пов'язаною з отриманням прибутку.

2. Розробили модель формування школяра-туриста-дослідника, яка відображає взаємодію шкільного еколого-туристичного агентства «Meridian», педагогічного та учнівського колективу, батьківської громади, дитячого-об'єднання «П'ятничанська Січ», а також їх співпрацю з Вінницьким обласним центром туризму, спорту, краєзнавства та екскурсій, Вінницькою обласною станцією юних натуралістів, туристичним агентством «Ionis», Благодійним фондом «Подільська громада» спрямовану на формування ціннісно-сміслової, загальнокультурної, соціально-трудової, навчально-пізнавальної, інформаційної, комунікативної, фізично-оздоровчої компетенцій, а також компетенції особистісного самовдосконалення школяра туриста-дослідника.

3. Впровадили модель школяра-туриста-дослідника в практику роботи закладу через організацію пізнавально-пошукової, науково-дослідницької та природоохоронної діяльності, які сприяють задоволенню потреби молоді у спілкуванні з природою, безпосередній участі в її охороні, організації змістовного екологічно-грамотного дозвілля.

4. Робота шкільного еколого-туристичного агентства «Meridian» не обмежується лише організацією та проведенням екскурсій та подорожей. Співробітники та члени агентства є організаторами і учасниками обласних, міських та шкільних еколого-натуралістичних заходів, що сприяють формуванню школяра-туриста-дослідника культурної і природної спадщини українського народу. Постійне збільшення контенту блогу сприяє підвищенню ефективності роботи шкільного еколого-туристичного агентства «Meridian».